

Autorem opracowania jest dr hab. Mirosław Klusek. Właścicielem majątkowych praw autorskich do opracowania jest Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Jakikolwiek powielanie, kopiowanie, przetwarzanie, modyfikacje lub zmiana niniejszego opracowania dowolną techniką jest zabronione.

Dr hab. Mirosław Klusek

Kraków, dnia 13 grudnia 2015

Naukowe ujęcie kwestii obciążeń hipotecznych dóbr wilanowskich w świetle dotychczasowych ustaleń, ze szczególnym uwzględnieniem mocy obowiązującej te hipoteki oraz kwestią możliwości ich egzekucji przez obecne instytucje

Obciążenia hipotecznych dóbr wilanowskich w świetle dotychczasowych ustaleń

W księgach hipotecznych Dobra Ziemskie Wilanów Tomy i – IV Dział IV – Długi i różne obowiązki hipoteczne znajdują się następujące wpisy niewykreślone obciążania hipoteczne dóbr wilanowskich:

Tom I

Wpis Nr 6 (k. 90)

Wpis ten kilkakrotnie podlegał zmianom. Na podstawie kolejnych wpisów dot. nr 6 należy stwierdzić, że ostatecznie obejmował on:

- kaucję 4 011 200 zł w złocie (na skutek przerachowania kaucji w wysokości 450 000 dolarów) na zabezpieczenie wszelkich należności Państwowego Banku Rolnego, przy czym w zamian części tej kaucji został dokonany wpis zabezpieczenia dla sum: 65 000 zł z 10% od 22.12.1931 r., z opłatami stemplowymi: 6,60 zł, z prowizją komisową 108,33 zł oraz tytułem kosztów obrończych: 429 zł nakazem zapłaty Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 18 stycznia 1935 r. N 96/35 od Adama Branickiego na rzecz Państwowego Banku Rolnego (PBR). Wpis ten obciążał również Wawer Anin I-II oraz Wawer Anin III-VI, Osiedle Wawer Anin VII-IX, Osiedle Wawer Anin 1a, Kolonia Wilanów I, Kolonia Wilanów II.

Wpis Nr 8 (k. 96)

350 000 \$ tytułem kaucji Adam Branicki zapisał na rzecz Państwowego Banku Rolnego na zabezpieczenie wszelkich należności z aktu notarialnego z 15 czerwca 1937 r. i z weksli gwarancyjnych, i z wszelkich umów obecnych i przyszłych. Do kaucji tej odnoszą się rygory zapisane w dziale III pod numerem 14. Kaucja ta zabezpieczona jest też na dobrach Folwark Paluch z częścią Folwarku Służewiec, wniosek o wpis: 15.06.1937, wpis: decyzja z 16 czerwca 1931 r.

Obok nie ma wzmianki o wykreśleniu, ale wpis jest odręcznie przekreślony z adnotacją „wykreślić”

Wpis Nr 9 (k. 100)

100 000 \$ kaucji na rzecz Państwowego Banku Rolnego na zabezpieczenie wszelkich należności z tytułu weksli gwarancyjnych oraz z tytułu wszelkich innych weksli, z wszelkich umów obecnych i przyszłych. Kaucja ta obciąża również Folwark Służew. Do kaucji mają rygory spod nr 17 dz. III wpis na podstawie aktu z 18 marca 1932 r., wpis: decyzja z 30.06.1932 r.

Obok nie ma wzmianki o wykreśleniu, wpis jest jednak przekreślony, z adnotacją „wykr. całość”.

– hipoteka łączna: suma z nr 9 obciąża również nieruchomości Kolonja Wawer Anin i i II, nieruchomości ziemskie Wawer Anin III-VI, Osiedle Wawer Anin VII-XIII, XV-XVI, Osiedle Wawer Anin 1a, Kolonia Wilanów i i Kolonia Wilanów II.

Wpis Nr 16 (k. 112)

3 000 000 złotych w złocie tytułem kaucji na rzecz Państwowego Banku Rolnego na zabezpieczenie wszelkich należności z wszelkich weksli, w tym kaucyjnych, jak również z wszelkich umów i innych tytułów prawnych, nie wyłączając zapisów w księgach handlowych, obecnych i przyszłych. Kaucja ta zabezpieczona jest również na Folwarku Paluch z częścią Folwarku Służewice i na Folwarku Służew. Wpis na wniosek z 23 grudnia 1932 r., decyzja z 14 lutego 1933 r.

Obok brak jest wzmianki o wykreśleniu, za to wpis jest przekreślony z notatką „wykr całość” - suma obok pod nr 16 zabezpieczona obciąża również nieruchomości: Kolonia Wawer Anin I i II, Osiedle Wawer Anin III, IV, V i VI, VIII, IX-X, XI-XV, Osiedle Wawer Anin 1a, Kolonia Wilanów I, Kolonia Wilanów II

Wpis Nr 27 (k. 132)

Ostrzeżenie na sumę 10 000 zł + odsetki, koszty, prowizje na podstawie nakazu zapłaty Sądu Okręgowego w Warszawie z 13.04.1934 r. nr 712/34 solidarnie na rzecz Banku Zachodniego S.A., ze wzmianką o wpisie również na nieruchomości Adamów-Zalesie i Kolonji Służew Służewiec, wpis na wniosek z 16.04.1934, wpis: decyzja z 26.06.1934; obok

nie ma wzmianki o wykreśleniu, wpis jest jednak częściowo przekreślony z notatką „wyk całość” (trudno czytelne)

(Hipoteki łączne) obciąża również Kolonja Wawer-Anin i i II oraz Osiedle Wawer Anin III - VI.

Wpis Nr 28 (k. 134)

Ostrzeżenie dla sumy 25 000 zł z kosztami i prowizjami zasądzonej solidarnie nakazem zapłaty Sądu Okręgowego w Warszawie z 13.04.1934 r. Nr 713/34 na rzecz Banku Zachodniego S.A.; wpis na wniosek z 16.04.1034, wpis: decyzja z 26.06.1934;

Obok nie ma wzmianki o wykreśleniu.

(Hipoteki łączne) Kolonja Wawer Anin i i II.

Wpis Nr 29 (k. 136)

Ostrzeżenie dla sumy 30 000 zł z odsetkami, kosztami protestu, procesu zasądzonej solidarnie nakazem zapłaty Sądu Okręgowego w Warszawie z 13.04.1934 r. nr 714/34 na rzecz Banku Zachodniego S.A.; wpis na wniosek z 16.04.1034, wpis: decyzja z 26.06.1934;

Obok nie ma wzmianki o wykreśleniu, wpis jest jednak częściowo przekreślony z notatką „wyk w całość” (nieczytelne)

(Hipoteki łączne) kolonja Wawer Anin i i II, Osiedle Wawer Anin III-VI

Wpis Nr 30 (k. 136)

Ostrzeżenie dla sumy 350 000 zł z kosztami protestu, procesu, prowizji zasądzonej solidarnie nakazem zapłaty Sądu Okręgowego w Warszawie z 13.04.1934 r. nr 715/34 na rzecz Banku Zachodniego S.A.; wpis na wniosek z 16.04.1034, wpis: decyzja z 26.06.1934.

Obok nie ma wzmianki o wykreśleniu, wpis jest jednak częściowo przekreślony z notatką „wykr całość”.

(Hipoteki łączne) Kolonja Wawer-Anin i i II, Osiedle Wawer-Anin III-VI, VII-IX, X-XIV, XV-XVI, Osiedle Wawer Anin 1a, Kolonia Wilanów I, Kolonia Wilanów II

Tom II

Wpis Nr 64 (k. 50)

Sumę 56 400 zł w 4,5 % listach zastawnych Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego zabezpiecza się tu zamiast pożyczki spod nr 1 (...); Sumę 1.650.000 zł w 4,5 % listach zastawnych zabezpiecza się tu zamiast.

Na tym wpis się kończy, na końcu znajduje się tylko odesłanie: c.d. str. 252 ks. umów. Na str. 252 księgi umów jest akt notarialny – umowa między Towarzystwem Kredytowo Ziemskim a Adamem Branickim dotycząca zwolnienia z długu w zamian za przeniesienie własności części nieruchomości. Umowa ta nie dotyczy jednak wprost zabezpieczeń wpisanych pod nr 64.

Obok nie ma wzmianki o wykreśleniu.

Ustalenia dotyczące mocy obowiązującej obciążeń tych hipotek na rzecz Państwowego Banku Rolnego, Banku Zachodniego S. A. i Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego oraz kwestii możliwości ich egzekucji przez obecne instytucje

Likwidacja instytucji kredytowych

Dekret z 18 grudnia 1945 r. o zmianie niektórych przepisów rozporządzenia Prezydenta z 17 marca 1928 r. o prawie bankowym przyznawał Radzie Ministrów prawo do odbierania koncesji instytucjom bankowym zbędnym dla gospodarki narodowej¹. Na tej podstawie w kwietniu 1946 r. cofnięto koncesję i postawiono w stan likwidacji największe prywatne instytucje kredytowe. Kolejne likwidacje nastąpiły we wrześniu 1946 r. oraz marcu, maju i lipcu 1947 r. Likwidatorów wyznaczały Sądy Okręgowe, a likwidacja przebiegała w myśl prawa handlowego i bankowego². w latach 1946-1947 w stan formalnej likwidacji zostały postawione czołowe banki prywatne Polski międzywojennej, jak Powszechny Bank Kredytowy, Bank Zachodni, Bank Cukrownictwa, Powszechny Bank Związkowy, Bank Dyskontowy w Warszawie, Bank Towarzystw Spółdzielczych. Ostatni etap likwidacji prywatnych instytucji kredytowych wyznaczyły dekrety z roku 1948³.

Kwestie organizacyjne likwidacji przedsiębiorstw bankowych i instytucji kredytu długoterminowego regulowały przepisy dekretów o zasadach i trybie likwidacji niektórych przedsiębiorstw bankowych oraz o zasadach i trybie likwidacji niektórych instytucji kredytu długoterminowego z 25 października 1948⁴. Do likwidacji przewidziano Bank Gospodarstwa

¹ Dz. U. RP 1946, nr 2, poz. 10; Z. Landau, *Przeobrażenia aparatu...*, s. 115; *Obieg pieniężny i kredyt*, cz. II, wyd. II, Warszawa–Łódź 1960, s. 95; W. Jaworski, *Banki w ...*, s. 167; W. Jaworski, *Nacjonalizacja banków w Polsce*, „Finanse” 1957, nr 9, s. 51; E.W. Nowakowski, op. cit., nr 35, s. 162; Z. Landau, *Czy w Polsce ...*, s. 710.

² Z. Landau, *Przeobrażenia aparatu...*, s. 116; Z. Landau, *Losy bankowości ...*, s. 38-39.

³ W. Jaworski, *Zarys rozwoju ...*, s. 61-62; W. Jaworski, *Banki i kredyt w XXX-leciu Polski Ludowej*, „Bank i Kredyt” 1974, nr 7, s. 267.

⁴ Dz. U. RP 1948, nr 52, poz. 410 i 411; K. Żyła, op. cit., s. 862.

Krajowego (BGK), Państwowy Bank Rolny, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Polski Bank Komunalny, Bank Handlowy w Warszawie i Komunalny Bank Kredytowy. w ich miejsce powołano nowe banki. Zakres działań PBR przejął nowo utworzony Bank Rolny⁵.

Kierowanie akcją likwidacyjną i nadzór nad nią powierzono Naczelnemu Likwidatorowi i Komisarzowi Rządowemu. Na likwidatorów Minister Skarbu wyznaczył Państwowy Bank Rolny i Bank Gospodarstwa Krajowego, któremu również zlecono likwidację instytucji kredytu długoterminowego. Zakres działania i uprawnień Naczelnego Likwidatora określało rozporządzenie Ministra Skarbu z lutego 1949 r. Biuro Naczelnego Likwidatora przedsiębiorstw bankowych pełniło również zadania związane z likwidacją instytucji kredytu długoterminowego⁶.

Likwidacja instytucji kredytu długoterminowego

31 marca 1950 r. zamknięte zostały księgi handlowe wszystkich instytucji kredytu długoterminowego. Całość wpływów po 1 kwietnia 1950 r. była księgowana na rachunku mas likwidacyjnych BGK. Ogłoszenie o wypłatach ukazało się w kwietniu w „Monitorze Polskim”⁷.

Na podstawie dekretu z dnia 25 października 1948 r. o zasadach i trybie likwidacji niektórych instytucji kredytu długoterminowego do marca 1953 r. zostały zlikwidowane następujące instytucje kredytu długoterminowego⁸:

1. Towarzystwo Kredytowe Ziemskie Warszawa.
2. Towarzystwo Kredytowe Miejskie Warszawa.
3. Towarzystwo Kredytowe Przemysłu Polskiego Warszawa.
4. Zachodnio – Polskie Towarzystwo Kredytowe Miejskie Poznań.
5. Poznańskie Ziemstwo Kredytowe Poznań.
6. Towarzystwo Kredytowe m. Łodzi.
7. Piotrkowskie Towarzystwo Kredytowe Miejskie Piotrków.
8. Lubelskie Towarzystwo Kredytowe Miejskie Lublin.
9. Częstochowskie Towarzystwo Kredytowe Miejskie Częstochowa.
10. Kaliskie Towarzystwo Kredytowe Miejskie Kalisz.

⁵ Z. Landau, *Przeobrażenia aparatu...*, s. 123-124; M. Orłowski, *System kredytowy i banki w Polsce*, „Finanse” 1951, nr 4, s. 49-61, s. 53-54; W. Jaworski, *System kredytowy w XV-leciu Polski Ludowej*, „Finanse” 1959, nr 7, s. 38; T. Wyszomirski, *25 lat kredytowania indywidualnego rolnictwa*, „Finanse” 1969, nr 7, s. 58; L. Makowski, *Reforma bankowa*, „Gospodarka Planowa” 1948, nr 14, s. 503.

⁶ AAN, Ministerstwo Skarbu II, sygn. 795, i sprawozdanie Naczelnego Likwidatora i Komisarza Rządowego, część I: Organizacja agend likwidacyjnych i sprawozdanie z czynności komórki Naczelnego Likwidatora i Komisarza Rządowego za czas od 1 stycznia do 31 marca 1949 r. sporządzone przez Komisarza Rządowego J. Kizlera z dnia 2 maja 1949 r., s. 1.

⁷ AAN, Ministerstwo Skarbu II, sygn. 795, Sprawozdanie z likwidacji przedsiębiorstw bankowych za I kwartał 1950 r. sporządzone przez p.o. Naczelnego Likwidatora i Komisarza Rządowego Czesława Liżewskiego, s. 162.

⁸ AAN, NLK, sygn. 59, Wykaz zlikwidowanych jednostek, które były emitentami papierów wartościowych, 16 marca 1953 r., jednostka nie jest paginowana.

11. Radomskie Towarzystwo Kredytowe Miejskie Radom.
12. Kieleckie Towarzystwo Kredytowe Miejskie Kielce.
13. Siedleckie Towarzystwo Kredytowe Miejskie Siedlce.
14. Płockie Towarzystwo Kredytowe Miejskie Płock.
15. Białostockie Towarzystwo Kredytowe Miejskie Białystok.
16. Towarzystwo Kredytowe Ziemskie we Lwowie.
17. Towarzystwo Kredytowe Miejskie we Lwowie.
18. Towarzystwo Kredytowe m. Suwałk w Suwałkach.

Likwidacja przedsiębiorstw bankowych

Decyzją Ministra Skarbu z 28 grudnia 1948 r. Bank Gospodarstwa Krajowego został mianowany likwidatorem 71 przedsiębiorstw bankowych: 22 banków, w tym 21 banków akcyjnych, 24 domów bankowych, 1 banku akcyjnego (Akcyjnego Banku Hipotecznego) oraz 24 kantorów wymiany⁹.

Na podstawie dekretu z 25 października 1948 r. o zasadach i trybie likwidacji niektórych przedsiębiorstw bankowych do marca 1951 r. zostały zlikwidowane następujące banki¹⁰:

1. Bank Cukrownictwa S. A. w Poznaniu.
2. Bank Dyskontowy Warszawski SA w Krakowie.
3. Powszechny Bank Kredytowy SA Kraków.
4. Powszechny Bank Związkowy w Polsce SA Kraków.
5. Bank Towarzystw Spółdzielczych S. A. Radom.
6. Bank Zachodni SA.
7. Bank Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego Poznań.
8. Bank Amerykański w Polsce SA Warszawa (pozostawał jeszcze w stanie likwidacji).
9. Międzynarodowy Bank Handlowy SA Katowice.
10. Wileński Prywatny Bank Handlowy SA Warszawa.
11. Bank Kwilecki, Potocki i S –ka SA Poznań.
12. Łódzki Bank Depozytowy SA Łódź.
13. Polski Bank Komercyjny SA Warszawa.
14. Poznański Bank dla Handlu i Przemysłu SA Poznań.
15. Bank Spółek Niemieckich w Polsce SA Łódź.
16. Bank Komercyjny SA Kraków.
17. Poznański Bank Ziemian SA Poznań.
18. Śląski Zakład Kredytowy SA Katowice.

⁹ AAN, Bank Gospodarstwa Krajowego (dalej; BGK), sygn. 4283, Biuro Likwidatora Przedsiębiorstw Bankowych Okręgu Warszawskiego z 20 maja 1949 r., s. 9-10.

¹⁰ AAN, NLK, sygn. 59, Wykaz zlikwidowanych jednostek, które były emitentami papierów wartościowych, 16 marca 1953 r., jednostka nie jest paginowana.

19. British and Polish Trade Bank A. G. w Gdańsku.
20. Bank Ziemiański SA w Warszawie.
21. Zjednoczony Bank Ziemiański SA Warszawa.
22. Bank Ziemiński SA Katowice.
23. Akcyjny Bank Hipoteczny SA Kraków.
24. Bank Akceptacyjny SA Warszawa.
25. Warszawskie Towarzystwo Pożyczkowe pod zastaw ruchomości SA Warszawa.
26. Międzynarodowy Bank w Warszawie SA Warszawa.
27. Bank dla Handlu i Przemysłu SA Warszawa.
28. Bank Polskich Kupców i Przemysłowców Chrześcijan SA w Łodzi, Łódź.
29. Bank Handlowy SA w Łodzi, Łódź.
30. Bank Handlowo – Przemysłowy SA Włocławek.

Natomiast na podstawie dekretu z 25 października 1948 r. o reformie bankowej¹¹ do marca 1953 r. zostały zlikwidowane następujące banki¹²:

1. Polski Bank Komunalny SA Warszawa.
2. Bank Związku Spółek Zarobkowych SA Warszawa.
3. Państwowy Bank Rolny.
4. Bank Polski SA.
5. Bałtycki Bank Komisowy Gdańsk.

Likwidacja Państwowego Banku Rolnego

Na podstawie artykułu 28 dekretu z 25 października o reformie bankowej, Minister Finansów rozporządzeniem z 14 lipca 1950 r. postawił Państwowy Bank Rolny w stan likwidacji¹³.

Likwidacja dotyczyła rachunków starych i okupacyjnych¹⁴, a likwidatorem Ministerstwo Finansów uczyniło Bank Rolny, kontynuujący już bieżącą działalność PBR¹⁵. z tą

¹¹ Dz. U. RP 1948, nr 52, poz. 412.

¹² AAN, NLK, sygn. 59, Wykaz zlikwidowanych jednostek, które były emitentami papierów wartościowych, 16 marca 1953 r., jednostka nie jest paginowana.

¹³ Dz. U. RP 1948, nr 52, poz. 412; Dz. U. RP 1950, nr 29, poz. 274.

¹⁴ Wszystkie zobowiązania powstałe do 1 września 1939 r. należały do rachunku starego, a zaistniałe w okresie okupacji niemieckiej zostały zaliczone do okupacyjnego. Dokładnie kwestię tę regulowały rozporządzenia z 5 października 1944 r., Dz. U. RP 1944, nr 7, poz. 38, i z 6 stycznia 1945 r., Dz. U. RP 1945, nr 1, poz. 4.

¹⁵ Bank Rolny rozpoczął działalność 1 stycznia 1950 r. Zakres jego działań w późniejszym okresie został poważnie uszczuplony. w ramach dążeń centralistycznych NBP w 1952 r. przejął od Banku Rolnego kredytowanie spółdzielczości rolniczej, a w 1953 r. finansowanie przedsiębiorstw nadzorowanych przez resorty leśnictwa i rolnictwa, spółdzielni produkcyjnych oraz PGR. Bankowi Rolnemu pozostawiono jedynie czynności dotyczące finansowania inwestycji rolnych i leśnych oraz przedsiębiorstw przeprowadzających inwestycje na wsi; Z. Karpiński, J. Linder, op. cit., s. 113; Z. Landau, *Przeobrażenia aparatu...*, s. 125-126; L. Glück, *Ciągłość i zmiana (uwagi o rozwoju struktury aparatu bankowego w PRL)*, „Bank i kredyt” 1985, nr 9, s. 292; L. Glück, *Przyczynki...*, s. 300.

chwila zakres dzialalnosci PBR wyznaczal dekret z 25 pazdziernika 1948 r. o zasadach i trybie likwidacji niektorych przedsiebiorstw bankowych¹⁶, ktorego przepisy daly podstawe do zorganizowana struktury i regulowaly stan prawny PBR w likwidacji. w momencie objecia funkcji likwidatora przez Bank Rolny, wygasly uprawnienia dyrekcji i prokurentow PBR. BR zarzadzal likwidacja przy pomocy swojej dyrekcji, delegata dyrekcji i jego zastepcy oraz mianowanych pelnomocnikow, wyposazonych w pelnomocnictwa, np. do podpisywania korespondencji, pism, oswiadczen i dokumentow pod stemplem Panstwowy Bank Rolny w Likwidacji – Likwidator Bank Rolny.

30 sierpnia 1950 r. reprezentujacy PBR prokurenci Jerzy Giniel i Jozef Lefort przekazali na rece dyrekcji i delegatow BR Franciszka Dratwy, Stanislawo Holowińskiego i Jerzego Mireckiego agendy PBR oraz aktywa i pasywa sporzadzone na 31 lipca 1950¹⁷.

Druga i zarazem ostateczna faza likwidacji PBR jest związana z BGK. Zgodnie z artykulem 35 ustawy z 25 maja 1951 r. w sprawie zmiany dekretu o zasadach i trybie likwidacji niektorych przedsiebiorstw bankowych oraz zgodnie z poleceniem Naczelnego Likwidatora z 11 pazdziernika 1951 r., po zakonczeniu pierwszego etapu likwidacji PBR, kontynuowanie czynnosci likwidacyjnych zostalo przekazane BGK¹⁸. Na podstawie powyższych przepisow 1 listopada 1951 r. protokolem zdawczo-odbiorczym do BGK przekazano agendy Banku Akceptacyjnego, Spoldzielni Pozyczkowo-Oszczednosciowych, Banku Gospodarstwa Spoldzielczego, protokolem z 27 grudnia 1951 r. przekazano Komunalne Kasy Oszczednosci, a 31 grudnia 1951 r. Panstwowy Bank Rolny¹⁹. Majowa ustawa regulowala takze kwestie losow aktywow pozostalych po zlikwidowanych przedsiebiorstwach bankowych, po wykreśleniu tych przedsiebiorstw z rejestru handlowego. Minister Finansow mogl powierzyc realizowanie takich aktywow Naczelnemu Likwidatorowi, Bankowi Gospodarstwa Krajowego badz innej instytucji bankowej. Nowelizacja nie wyczerpywala calosci zagadnienia, zwlaszcza aspektow związanych z nieruchomościami. Wyjasnienie ich pozostawiano dodatkowym zarzadzeniom i okólnikom Ministerstwa Finansow²⁰.

¹⁶ Dz. U. RP 1948, nr 52, poz. 410.

¹⁷ AAN, PBR, sygn. 897, Protokół Państwowy Bank Rolny w likwidacji Likwidator Bank Rolny z 30 sierpnia 1950 r., s. 1; BR, sygn. 1002, *Sprawozdanie...*, s. 3.

¹⁸ DZ. U. RP 1951, nr 31, poz. 240; AAN, BR, sygn. 1001, Protokół nr 56 z posiedzenia kolegium PBR w likwidacji w dniu 15 pazdziernika 1951 r., s. 2 -6; sygn. 1062, Protokół z przekazania agend polikwidacyjnych Państwowego Banku Rolnego z 31 grudnia 1951 r., s. 1.; protokół ten znajduje się również w: AAN, Naczelný Likwidator i Komisarz Rządowy do Spraw Likwidacji Przedsiębiorstw Bankowych i Instytucji Kredytu Długoterminowego w Warszawie, sygn. 164, s. 1-15.

¹⁹ AAN, BR, sygn. 1005, *Sprawozdanie...*, za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1951 roku, s. 1; sygn. 1001, Protokół nr 58 z posiedzenia kolegium PBR w likwidacji w dniu 16 listopada 1951 r., s. 20 -22.

²⁰ AAN, BR, sygn. 1001, Protokół nr 50 z posiedzenia kolegium PBR w likwidacji w dniu 2 lipca 1951 r., s. 55-56.

Bank Rolny, działający przez osoby upoważnione do zdania agend polikwidacyjnych PBR: delegata dyrekcji BR Stanisława Hołowińskiego, zastępcę delegata dyrekcji BR Jerzego Mireckiego oraz naczelnika wydziału likwidacji własnej PBR Jerzego Giniela, przekazał BGK agendy PBR. w imieniu BGK przejęcia dokonali jego prokurenci Jerzy Kłodziński i Stanisław Bukowski²¹.

Na początku sierpnia 1951 r. skasowane zostały przedstawicielstwa PBR. Do Instytucji Centralnej w Warszawie przeniesiono jedynie najważniejsze dokumenty, pozostałymi zaopiekowały się właściwe oddziały BR²². w chwili przekazania agend rachunki i fazy likwidacyjnej zostały zakończone i zamknięte, a ostateczne sprawozdania likwidacyjne zatwierdził Naczelny Likwidator.

Likwidacja Państwowe Banku Rolnego, jak wynika z wcześniej przedstawionego zestawienia zlikwidowanych przedsiębiorstw bankowych została zakończona najpóźniej do marca 1953 r.²³

Likwidacja Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie

Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie powstało w 1825 r. Siedziba Towarzystwa do 1945 r. znajdowała się w Warszawie przy ulicy Kredytowej 1, a przed postawieniem w stan likwidacji przy ulicy Górnośląskiej 22. Władze Towarzystwa – rada nadzorcza i dyrekcja. w okresie międzywojennym Towarzystwo udzielało pożyczek za zabezpieczeniem hipotecznym na nieruchomościach ziemskich na obszarze województw: warszawskiego, białostockiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego, nowogrodzkiego, wołyńskiego, poleskiego i wileńskiego. w związku ze swoją działalnością emitowało listy zastawne, które były notowane na giełdzie w Warszawie i Paryżu²⁴.

Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie zostało zlikwidowane decyzją ministra Finansów z dnia 9 października 1950 r., ogłoszoną w Monitorze Polskim nr 111 z dnia 20 października 1950 r.

²¹ AAN, BR, sygn. 1062, Protokół..., s. 1.

²² Oddziały Banku Rolnego w Białymstoku (ul. Warszawska 1, Gdańsku ul. Kredytowa 2), Katowicach (ul. Warszawska 14), Kielcach (ul. Sienkiewicza 47), Krakowie (ul. 1 Maja 8), Lublinie (ul. Szopena 6), Poznaniu (ul. Armii Czerwonej 13) i Toruniu (ul. Wału gen. Sikorskiego).

²³ AAN, NLK, sygn. 59, Wykaz zlikwidowanych jednostek, które były emitentami papierów wartościowych, 16 marca 1953 r., jednostka nie jest paginowana.

²⁴ AAN, NLK, sygn. 235, Notatka „Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie”, brak autora i daty powstania. Teczka o sygn. 235 nie jest paginowana.

Na podstawie artykułu 1 punkt 18 ustawy z dnia 25 maja 1951 r. w sprawie zmiany dekretu o zasadach i trybie likwidacji niektórych instytucji kredytu długoterminowego (dz. U. RP 1951, nr 31, poz. 241) wykonywanie wszelkich czynności dotyczących zlikwidowanego Towarzystwa, została powierzona Bankowi Gospodarstwa Krajowego²⁵.

Likwidacja Banku Zachodniego SA

Likwidatorem Banku Zachodniego został wyznaczony Bank Gospodarstwa Krajowego w grudniu 1948 r. Objęcie przez BGK rachunkowo likwidacji nastąpiło z dniem 1 stycznia 1949 r. Przejęcie agend likwidacyjnych i kontrola akcji likwidacyjnej przez BGK nastąpiło z dniem 1 marca 1949 r.²⁶

25 października 1950 r. BGK złożył wniosek do Sądu Okręgowego Wydział II Handlowy o wykreślenie przedsiębiorstwa bankowego Bank Zachodni S. A. w likwidacji z rejestru handlowego²⁷. w zestawieniu z marca 1953 r. Bank Zachodni figuruje wśród zlikwidowanych banków²⁸.

Kwestia mocy obowiązującej obciążenia hipoteczne dóbr wilanowskich w momencie likwidacji PBR, Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i Banku Zachodniego mocy obowiązującej

Dla naszych rozważań nad losami obciążeń hipotecznych dóbr wilanowskich na rzecz PBR, Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i Banku Zachodniego bardzo istotny jest fakt przejęcia własności Adama Branickiego, Dóbr Wilanów w całości na własność państwa na podstawie dekretu PKWN o reformie rolnej.

Przy likwidacji instytucji kredytu długoterminowego i przedsiębiorstw bankowych bardzo istotne było sporządzenie zestawień aktywów według stopnia ściągальności²⁹. Dokonano podziału windykowanych należności na aktywa I, II i III stopnia, zależnie od możliwości ich spłat przez dłużników³⁰. Na aktywa i stopnia składały się należności, których ściągnięcie było

²⁵ AAN, NLK, sygn. 235, Notatka „Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie”, brak autora i daty powstania. Teczka o sygn. 235 nie jest paginowana.

²⁶ AAN, Naczelny Likwidator, sygn. 144, Ostateczne sprawozdanie rachunkowe z likwidacji przedsiębiorstwa bankowego Banku Zachodniego S. A. w likwidacji, 14 październik 1950 r., brak paginacji jednostki.

²⁷ , Naczelny Likwidator, sygn. 144, Wniosek Banku Gospodarstwa Krajowego do Sądu Okręgowego Wydział Hipoteczny, 25 października 1950 r.

²⁸ AAN, NLK, sygn. 59, Wykaz zlikwidowanych jednostek, które były emitentami papierów wartościowych, 16 marca 1953 r., jednostka nie jest paginowana.

²⁹ AAN, BR, sygn. 1003, Wydział..., s. 2; sygn. 1001, Protokół nr 20 z posiedzenia kolegium IC PBR z dnia 28 lipca 1950 r., s. 17.

³⁰ AAN, BR, sygn. 1003, Sprawozdanie nr 8 wydziału likwidacji własnych za miesiąc wrzesień 1950 r. z 17 października 1950 r., s. 7.

realne w krótkim czasie³¹. Przy kredytach długoterminowych do aktywów II stopnia zaliczono wszystkie należności z tytułu pożyczek, których zabezpieczenie stanowiły nieruchomości objęte³²:

- 1) dekretem PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej³³,
 - 2) dekretem PKWN z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa³⁴,
 - 3) dekretem z 26 października 1945 r. o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze miasta Warszawy³⁵,
 - 4) ustawą z 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej³⁶,
- przepisami o mieniu opuszczonym, ponemieckim czy też przepadłym na rzecz Skarbu Państwa.

W przypadku banków regulował to art. 23 dekret z dnia 25 października 1948 r. o zasadach i trybie likwidacji niektórych przedsiębiorstw bankowych³⁷. „Art. 23. Jeżeli w aktywach likwidowanego przedsiębiorstwa znajdują się należności, do których realizacji w czasie trwania likwidacji istnieją przeszkody ustawowe / należności od przedsiębiorstw przejętych na własność Państwa, jak również należności zabezpieczone hipoteką na przejętych na cele reformy rolnej nieruchomościach ziemskich, na nieruchomościach przejętych na własność Gminy m. st. Warszawy itp./ to należności takie wyłącza się z aktywów i likwidację przeprowadza się tak, jak gdyby należności tych nie było.

Natomiast w przypadku instytucji kredytu długoterminowego regulował to art. 21 dekretu z dnia 25 października 1948 r. o zasadach i trybie likwidacji niektórych instytucji kredytu długoterminowego³⁸. „Art. 21. Jeżeli w aktywach likwidowanej instytucji znajdują się należności, do których realizacji w czasie trwania likwidacji istnieją przeszkody ustawowe / należności od przedsiębiorstw przejętych na własność Państwa, jak również należności zabezpieczone hipoteką na nieruchomościach ziemskich przejętych na cele reformy rolnej, na nieruchomościach przejętych na własność Gminy m. st. Warszawy itp./ to należności takie wyłącza się z aktywów i likwidację przeprowadza się tak, jak gdyby należności tych nie było.”

³¹ AAN, BR, sygn. 995, Państwowy Bank Rolny zarządzenie nr 2 w sprawie podziału na aktywa w związku z b.o.l. [bilans otwarcia likwidacji] z 20 września 1950 r., s. 10.

³² Ibidem, s. 9.

³³ DZ. U. RP 1944, nr 3/45, poz. 13.

³⁴ DZ. U. RP 1944, nr 15, poz. 82.

³⁵ DZ. U. RP 1945, nr 50, poz. 279.

³⁶ DZ. U. RP 1946, nr 3, poz. 17.

³⁷ Dz. U. RP 1948, nr 52, poz. 410.

³⁸ Dz. U. RP 1948, nr 52, poz. 411.

Do aktywów III stopnia zaliczono:

- 1) aktywa, których substancja lub ich zabezpieczenie pozostały poza granicami Polski;
- 2) aktywa, które uległy zniszczeniu lub utracie z powodu sił wyższych, a ich odtworzenie było niemożliwe lub nieopłacalne;
- 3) aktywa, które z innych powodów były nieściągalne³⁹.

W związku z występującymi problemami przy likwidacji wierzytelności, ciężących na gruntach przejętych w ramach dekretu PKWN z września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, które zostały następnie rozparcelowane, została opracowana opinia w tej sprawie⁴⁰. Wśród parcelantów dokonano podziału na tych, którzy tytuł własności otrzymali na podstawie ustawy o wykonaniu reformy rolnej z 1925 r. i tych którzy ziemię otrzymali na podstawie dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej z 1944 r. Prawa i obowiązki nabywców na podstawie ustawy z 1925 r. według tej opinii powinny być wypełniane na podstawie tejże ustawy. Zgodnie z nią przy parcelacji przymusowej oraz dobrowolnej, parcelant przejmował na siebie obowiązek spłaty wierzytelności hipotecznej instytucji kredytu długoterminowego. Ta część długu, ustalona w podziale i segregacji podlegała potrąceniu na rzecz nabywcy z ceny zakupu ziemi. w przypadku, gdy z różnych powodów nie doszło do segregacji długów hipotecznych to i tak zgodnie z ustawą z 1925 r. i umową kupna – sprzedaży względnie orzeczeniem Urzędu Ziemskiego, na nabywcy w dalszym ciągu ciążył obowiązek spłaty części długu. z tego wynikało, że w stosunku do wierzytelności instytucji kredytu długoterminowego z tytułu nabycia działek ziemi, parcelowanych w myśl ustawy o reformie rolnej z 1925 r., zachodziła konieczność ich regulowania⁴¹.

Natomiast w majątkach ziemskich, które zostały przejęte przez Państwo, a tytuł własności został przepisany na Skarb Państwa, z urzędu skreślono pożyczki Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie. Artykuł 20 dekretu z 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej stanowił, iż nabywca otrzymywał ziemię w stanie wolnym od wszelkich długów i ciężarów, a z dokonaniem wpisów na rzecz Skarbu Państwa wykreśleniu podlegają wszelkie długi hipoteczne⁴².

³⁹AAN, BR, sygn. 995, Państwowy Bank Rolny zarządzenie nr 2..., s. 9.

⁴⁰ AAN, NLK, sygn. 235, Opinia w sprawie likwidacji wierzytelności instytucji kredytu długoterminowego, ciężących na gruntach parcelowanych w trybie reformy rolnej z 1949 r., brak autora.

⁴¹ AAN, NLK, sygn. 235, Opinia w sprawie likwidacji wierzytelności instytucji kredytu długoterminowego, ciężących na gruntach parcelowanych w trybie reformy rolnej z 1949 r., brak autora.

⁴² Dz. U. 1945, nr 34, poz. 204. AAN, NLK, sygn. 235, Opinia w sprawie likwidacji wierzytelności instytucji kredytu długoterminowego, ciężących na gruntach parcelowanych w trybie reformy rolnej z 1949 r., brak autora.

Należności z tytułu pożyczek, których zabezpieczenie stanowiły nieruchomości objęte dekretem PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, jako niemożliwe do zrealizowania z przyczyn ustawowych, były wykazane w bilansie otwarcia likwidacji tylko ewidencyjne 1 złotówką⁴³.

Ustawy z 25 maja 1951 r.

Sytuacja co do możliwości egzekucji obciążeń dóbr wilanowskich na rzecz Państwowego Banku Rolnego, Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i Banku Zachodnie uległa zasadniczej zmianie wraz z wydaniem ustawy z 25 maja 1951 r. w sprawie zmiany dekretu o zasadach i trybie likwidacji niektórych przedsiębiorstw bankowych⁴⁴ oraz ustawy z 25 maja 1951 r. w sprawie zmiany dekretu o zasadach i trybie likwidacji niektórych instytucji kredytu długoterminowego⁴⁵. Ustawy te weszły w życie z dniem ogłoszenia z mocą od dnia 1 stycznia 1950 r.

Artykuł 1 ustawy z 25 maja 1951 r. w sprawie zmiany dekretu o zasadach i trybie likwidacji niektórych przedsiębiorstw bankowych wprowadzał w dekrecie z 25 października 1948 r. o zasadach i trybie likwidacji niektórych przedsiębiorstw bankowych wprowadzał następujące ważne zmiany:

zmiana nr 15) w art. 34 ust. 1 otrzymał brzmienie:

„1. Po ustaniu przeszkód do realizacji aktywów, o których mowa w art. 23, Minister Finansów zarządzi zrealizowanie tych aktywów i dokonanie dodatkowego podziału według listy zgłoszonych wierzytelności i pierwotnego planu kolejności zaspokojenia wierzytelności”.

zmiana nr 16) w art. 35 dodano dwa nowe ustępy 3 i 4. Dla nas jest interesujący ustęp 4 w brzmieniu:

„4. Akta i dokumenty zlikwidowanych przedsiębiorstw bankowych będą przechowywane w archiwum Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie lub w innej instytucji bankowej, wskazanej przez Ministra Finansów. Termin zniszczenia tych akt i dokumentów określi Minister Finansów.”

zmiana nr 17) po art. 35 został wprowadzony nowy art. 35a w brzmieniu:

⁴³ AAN, NLK, sygn. 235, Sprawozdanie z likwidacji Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie w likwidacji sporządzone przez Bank Gospodarstwa Krajowego z 15 września 1950 r.

⁴⁴ Dz. U. RP 1951, nr 31, poz. 240.

⁴⁵ Dz. U. RP 1951, nr 31, poz. 241.

„Art. 35a. Jeżeli po ukończeniu likwidacji i wykreśleniu z rejestru handlowego przedsiębiorstwa bankowego okażą się aktywa tego przedsiębiorstwa nie wykazane w inwentarzu i bilansie otwarcia likwidacji oraz nie wymienione w art. 23 – Minister Finansów zarządzi zrealizowanie tych aktywów i dokonanie dodatkowych wypłat z uzyskanych z realizacji tych aktywów sum według listy wierzytelności i pierwotnego planu kolejności zaspokojenia wierzytelności. Jeżeli wierzyciele nie zgłosili swoich pretensji na listę wierzytelności, aktywa te zostaną przekazane zarządzeniem Ministra Finansów na pokrycie kosztów postępowania likwidacyjnego tych przedsiębiorstw, których własny majątek na to nie wystarczy, lub do Skarbu Państwa.”

zmiana nr 18) po art. 35a został wprowadzony nowy art. 35b w brzmieniu:

„ Art. 35b. 1. Wykonanie czynności przewidzianych w art. 35 i 35a, oraz wszelkich innych czynności dotyczących przedsiębiorstwa bankowego uznanego za zlikwidowane, powierza się Bankowi Gospodarstwa Krajowego.

2. Minister Finansów może wykonanie czynności wymienionych w ust. 1, powierzyć Naczelnemu Likwidatorowi lub instytucji bankowej, wskazanej w jego decyzji.”

Natomiast artykuł 1 ustawy z 25 maja 1951 r. w sprawie zmiany dekretu o zasadach i trybie likwidacji niektórych instytucji kredytu długoterminowego wprowadzał w dekreście z 25 października 1948 r. o zasadach i trybie likwidacji niektórych instytucji kredytu długoterminowego wprowadzał następujące ważne zmiany:

zmiana nr 15) w art. 35 został dodany nowy ustęp 3 w brzmieniu:

„3. Akta i dokumenty zlikwidowanych instytucji kredytu długoterminowego będą przechowywane w archiwum Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie lub w innej instytucji bankowej, wskazanej przez Ministra Finansów. Termin zniszczenia tych akt i dokumentów określa Minister Finansów.”

zmiana nr 16) w art. 36 ust. 1 otrzymał brzmienie:

„1. Po ustaniu przeszkód w realizacji aktywów, o których mowa w art. 21, Ministerstwo Finansów zarządzi zrealizowanie tych aktywów i dokonanie dodatkowego podziału według listy zgłoszonych wierzytelności i pierwotnego planu kolejności zaspokojenia wierzytelności.”

zmiana nr 17) po art. 36 dodano nowy art. 36a w brzmieniu:

„ Art. 36a. Jeżeli po zakończeniu likwidacji instytucji kredytu długoterminowego okażą się aktywa w tej instytucji, nie wykazane w inwentarzu i bilansie otwarcia likwidacji oraz nie wymienione w art. 21 – Minister Finansów zarządzi zrealizowanie tych aktywów i dokonanie dodatkowego podziału uzyskanych z realizacji tych aktywów sum według listy wierzytelności i pierwotnego planu zaspokojenia wierzytelności. Jeżeli wierzyciele nie zgłosili swoich

pretensji na listę wierzytelności, aktywa te zostaną przekazane te zostaną przekazane zarządzeniem Ministra Finansów na pokrycie kosztów postępowania likwidacyjnego tych instytucji kredytu długoterminowego, których majątek na to wystarcza, lub przekazane do Skarbu Państwa.”

zmiana nr 18) po art. 36a dodano nowy art. 36b w brzmieniu:

„Art. 36b. 1. Wykonanie czynności przewidzianych a art. 36 i 36a oraz wszelkich innych czynności, dotyczących instytucji kredytu uznanej za zlikwidowaną, powierza się Bankowi Gospodarstwa Krajowego.

2. Minister Finansów może wykonać czynności, wymienionych w ust. 1 powierzyć Komisarzowi Rządowemu lub instytucji bankowej, wskazanej w jego decyzji.”

Wnioski

Na podstawie przedstawionych ustaleń nasuwają się następujące wnioski:

W momencie zakończenia II wojny światowej hipoteki dóbr wilanowskich były obciążone na rzecz Państwowego Banku Rolnego, Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i Banku Zachodniego na sumę przekraczającą 10 mln zł.

W związku reformą bankową z 1948 r. obciążenia hipoteczne dóbr wilanowskich zostały potraktowane jako obciążenie nieruchomości objętej dekretem PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej i zostały w bilansie otwarcia likwidacji PBR, Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego oraz Banku Zachodniego zaliczone do aktywów II stopnia i zostały wykazane w bilansach otwarcia tych instytucji tylko ewidencyjnie 1 złotówką. w tym momencie nie było podstaw prawnych co ich egzekucji.

Sytuacja co do możliwości egzekucji obciążeń dóbr wilanowskich na rzecz Państwowego Banku Rolnego, Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i Banku Zachodnie uległa zasadniczej zmianie wraz z wydaniem ustawy z 25 maja 1951 r. w sprawie zmiany dekretu o zasadach i trybie likwidacji niektórych przedsiębiorstw bankowych oraz ustawy z 25 maja 1951 r. w sprawie zmiany dekretu o zasadach i trybie likwidacji niektórych instytucji kredytu długoterminowego. z ustaw wynika, iż jeżeli ustanie przeszkoda co do realizacji aktywów zlikwidowanej instytucji obciążonej należnościami, co do których realizacji w czasie trwania likwidacji istniały przeszkody ustawowe / należności od przedsiębiorstw przejętych na własność Państwa, jak również należności zabezpieczone hipoteką na nieruchomościach

ziemskich przejętych na cele reformy rolnej, na nieruchomościach przejętych n własność Gminy m. st. Warszawy itp./, to Minister Finansów zarządzi zrealizowanie tych aktywów i dokonanie dodatkowego podziału według listy zgłoszonych wierzytelności i pierwotnego planu kolejności zaspokojenia wierzytelności.

Wykonanie tych czynności oraz wszelkich innych czynności dotyczących przedsiębiorstwa bankowego lub instytucji kredytu długoterminowego uznanego za zlikwidowane zostało powierzone Bankowi Gospodarstwa Krajowego. Minister Finansów może wykonanie tych czynności powierzyć Naczelnemu Likwidatorowi lub instytucji bankowej, wskazanej w jego decyzji.